

opinii

Falacios și peren

Intruziunea fenomenului minciună în politică

Oana Albescu

„Minciunile au fost întotdeauna considerate unelte necesare nu numai de către politicieni sau demagogi, ci și de către oameni de stat”
Hannah Arendt, „Adevărul și politica”.

Articolul de față are țelul unei introspecții asupra unei dezbateri litigioase din contemporaneitate. De ce este politica viciată? De ce se leapădă politica de veșmântul religios și încorporează elemente caustice care îngreunează realizarea a ceea ce Aristotel denumea „scopul suprem al politicii – Binele”? Să ne îndreptăm atenția asupra literaturii de specialitate, care a tratat și descris exhaustiv sorgin-tea, semnificațiile și consecințele unui fapt repudiat, dar din ce în ce mai frecvent – minciuna în politică.

A. Barnes argumentează în lucrarea sa „Sociologia minciunii” că proiecția minciunii și toleranța față de aceasta își găsește manifestare în arena politică și în principal în domeniul militar și reiterează o serie de definiții ale minciunii. Voi aminti aici perspectivele care caracterizează cel mai bine matricea minciunii și actualitatea fenomenului. În acest sens, politica este percepută ca o artă de a conduce oamenii ducându-i de nas, după cum opinează Isaac D’Israeli, și natura politicii în minciună reprezintă arta de a convinge oamenii să creadă în falsități benefăcătoare în scopul unui rezultat pozitiv. Având în vedere acest aspect, John Arbuthnot identifică ca un locus al dilemei minciunii tocmai sfera politică, amintind societățile în care nu se distinge între „popor” și elita care răspândește „falsitățile benefăcătoare”. Autorul amintește că niciun om nu minte cu mai multă grație decât care crede în minciuna sa și îi avertizează pe conducătorii partidelor de pericolul de a crede în propriile minciuni.

Este foarte interesantă perspectiva care tratează minciuna și ca „fraudă lingvistică”, omul mințind folosindu-se de „ambiguitatea limbii”. Astfel că Emil Cioran afirmă că „poporul român nu e la nivelul limbii pe care o vorbește”. G. Liiceanu încearcă să ridice problema instrumentalizării minciunii, mai precis încercarea de a deturna minciuna de la scopul natural de a vătăma. Merită să atragem atenția asupra distincției între „morală de primă instanță” și „morală de a doua instanță”, care se pot întruchipa, după părerea mea, în diferențele dintre paradigmele etico-politice. Așadar, în viziunea lui Platon și Aristotel regăsim ideea subordonării moralei față de politică în virtutea scopului superior al acesteia. Hegel remarcă inițial asemănarea dintre Platon și Aristotel în ce privește rolul conferit politicului și modului de rezolvare a relației acestuia cu morală și spune că „politicul la Aristotel este, întocmai ca la Platon, prius.”

Antagonic, paradigma lui Machiavelli stipulează politica ca un domeniu autonom, separat de religie și de morală în sensul ei tradițional. Similar, Hans Morgenthau susținea necesitatea separării absolute dintre ceea ce este moral dezirabil și ceea ce este politic real. Astfel că nu putem aplica în domeniul politicii concepte morale abstracte. Natura umană este la Morgenthau, similară cu a lui Edward Carr și Hobbes, viciată, egoistă, neschimbătoare, îndreptată către lupta de putere.

Hegel, așa cum afirmă R. Polin, este cel care afirmă și demonstrează prin paradigma sa, în filozofia modernă, unitatea moralei și a politicii. El aduce în discuție o doctrină profund nouă, privind raporturile dintre morală și politică, care depășește antinomia. Polin consideră că în acest fel Hegel reușește să surmonteze toate atitudinile anterioare: etic fără politic, politic fără etic, politicul înglobând eticul și eticul

înglobând politicul. Rousseau ne avertizează în schimb că cei care vor să trateze politica și morală separat nu vor înțelege nimic niciodată despre niciuna dintre ele. Rousseau a crezut în posibilitatea factorilor politici de a edifica o societate bună, dar a gândit acțiunea politică sub semnul unor idealuri și valori morale. Axiologic, ca și la Platon sau Aristotel, valoarea supremă a oricărei ordini social politice și morale rămâne omul. În întreaga sa operă, Rousseau se înfățișează ca un spirit dominat de pasiunea adevărului. Să privim atent la fragmentul autorului din „Confesiunile”, cartea 1: „Iată singurul portret de om, zugrăvit întru – totul după natură și în întregul său adevăr care există și care probabil va exista vreodată [...] vreau să înfățișez semenilor mei un om în tot adevărul firii lui, și omul aceasta voi fi eu”. Rousseau refuză compromisul și spune în „Scrisoarea către Cristophe de Beaumont”: „am căutat în cărți adevărul; n-am găsit decât minciună și eroare... întreaga instrucțiune publică se va afla neconținut în minciună, atâta vreme cât cei care o dirijează vor avea interes să mintă, și numai ei au nevoie ca adevărul să nu fie spus. De ce m-aș face complicele acestor oameni?” Rousseau sesizează tendința puterii spre corupție și degradare. În „Contractul social”, autorul afirmă că toate guvernămintele din lume, odată investite cu forță publică, uzurpă, mai curând sau mai târziu, autoritatea suverană și „nu s-a văzut niciodată un popor odată corupt revenind la virtute”.

Kant își elaborează doctrina etico-politică prin subordonarea politicii moralei și dreptului și opinează că „politică adevărată nu poate face niciun pas fără ca mai întâi să-și fi adus omagiul moralei, și deși politica în sine este o artă grea, totuși împreunarea ei cu morală nu e nicio artă, căci morală despică nodul pe care politica nu-l poate dezlega de îndată ce amândouă intră în conflict. Orice politică trebuie să plece genunchii în fața dreptului”. Se remarcă din concepția autorului ideea unei perenități a valorilor morale fundamentale și din Legea morală deducem imposibilitatea relativizării acestor valori. În „Filosofia și condiția morală a cetății” se spune că adevărul este unul singur, iar acțiunea conformă adevărului nu poate fi confundată moral și valoric cu acțiunea contrară acestuia, că politica privește omul ca mijloc, însă morală, dimpotrivă, vede în fiecare om un scop și o valoare. Legea morală afirmă „acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altcuiva totdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc”.

De remarcat este exemplificarea „moralei de primă instanță” și „moralei de a doua instanță”, pornind de la personajele homerice – Ahile și Odiseu. Ahile reprezintă morală clasică din „Etica Nicomahică”, Aristotel. „Ecuatia lui Odiseu” se fundamentează pe credința că „minciuna aduce cu ea salvarea”. Paradigma lui Machiavelli se pliază pe „morală de a doua instanță”, pentru că Machiavelli postulează „remediul răului prin rău”, pornind de la premisa că oamenii sunt răi, dominați de pasiuni și construiește o etică a puterii, pe care Kant o repudiază, fiind antagonică principiilor sale menționate anterior. Machiavelli spune că în arta guvernării e important să știi să te folosești de exemplul vulpii și al leului și că un principe adevărat „este necesar să pară milos, credincios cuvântului dat, omenos, integru și religios, și chiar să fie; dar în același timp să fie pregătit ca, atunci când nu este nevoie de asemenea comportare să poată să se comporte tocmai dimpotrivă”, astfel că aparențele primează, mai mult decât valorile. Hannah Arendt opinează că politica este

locul privilegiat al minciunii instituționalizate, că există o ascensiune istorică a minciunii „politice” și că societatea contemporană este pe cale de a realiza Minciuna Absolută – cealaltă față a Cunoașterii Absolute. De asemenea, autoarea argumentează că istoria minciunii ne arată că minciuna este un instinct primar al oricărui regim politic.

O altă perspectivă interesantă pe care aș vrea să o aduc în discuție este cea a lui Leo Strauss despre „minciunile nobile”, mai exact minciuna nu este văzută ca un fenomen negativ, atât timp cât este folosită pentru o cauză nobilă. În „Cetatea și omul”, Strauss discută miturile lui Platon din „Republica” și spune că miturile politice sunt absolut necesare pentru o bună funcționare a unui stat. Heidegger, comentând mitul peșterii din Republica, spune că polisul conține în mod potențial adevărul suprem, astfel că „formarea” înfăptuită între zidurile cetății îi poate revela adevărul absolut – această idee se regăsește și în „Politica”, unde Aristotel spune că un rol aparte în conservarea și asigurarea stabilității polisului revine educației morale. În opinia mea, itinerariul minciunii nu este complet fără reiterarea reflecțiilor lui H. Arendt și ale lui Jacques Derrida referitoare la emergența minciunii în politică. Derrida, situează reflecțiile lui Arendt în tradiția pe care o denumește „pseudologie” și de asemenea autorul se delimitează intenționat de conceptul de „eroare” postulat de Nietzsche. Derrida spune că pe când erorile sunt greșeli despre adevărul a ceea ce deja există, minciunile sunt deliberate și au o dimensiune etică ireductibilă. Minciuna este, în viziunea autorului, un act intențional cu implicații etice. Astfel că încercarea lui Nietzsche de a privi adevărul și minciuna într-un sens extramoral reprezintă o abordare antinomică. H. Arendt stabilește o legătură perenă, intimă între politică și minciună și relaționează minciuna cu un moment originar, istoric și cu un moment exterior istoriei. Datoria de a evita minciuna, în concordanță cu

Sf. Augustin și Kant, este un imperativ sacru. În scopul elaborării unei istorii a minciunii, Derrida extrage următoarele implicații pozitive din lucrările autoarei. În primul rând, H. Arendt, precum Nietzsche, încercă să distanțeze rolul minciunii în politică de judecățile morale; de asemenea este recunoscută expectativa autoarei de a delimita granițele politicii – tărâm al pluralității. Consecutiv, se remarcă funcția interpretativă și conexiunea cu acțiunea imaginativă de a schimba lumea: „între minciună și acțiune, acțiune în politică, manifestarea propriei libertăți prin acțiune, transformarea faptelor, anticiparea viitorului – există o afinitate esențială”. Minciuna în politică, așa cum accentuează Derrida și Arendt, nu implică întotdeauna o falsă evidență despre trecut, dar și o accedere înspre viitor. H. Arendt a apărut gloria acțiunii politicii și a argumentat că în ciuda caracterului de falsitate, în politică regăsim și grandoarea și demnitatea.

De ce politica nu-i convertește pe cei care o practică și o slujesc în niște luptători ai Binelui în Cetatea imaginată de Aristotel? Cred - și credința aceasta va fi de neclintit - că aserțiunile lui Max Weber, și anume „calitățile importante pentru un politician sunt pasiunea, simțul responsabilității și intuiția” și „politică este o vocație”, sunt de fapt sfaturi demne de luat în considerare pentru a eluda orice intruziuni care pervertesc ceea ce reprezintă până la urmă „știința, arta și practica guvernării societăților umane” - politica.

„Mi-e prieten Platon, dar mai prieten adevărul”-
(Aristotel)